

EL PALMERAR D'ELX, PATRIMONI CULTURAL MUNDIAL

Carlos ORTIZ MAYORDOMO, IES 8 de Març (Alacant)
Lina GRÀCIA I VICENTE, IES Sixto Marco (Elx)

RESUM

El reconeixement del valor patrimonial del palmerar d'Elx per part de la UNESCO, amb la distinció d'aquest agrosistema com a «Patrimoni de la Humanitat», és un fet conegut per la majoria de la població local i la valenciana. Però no ho són tant les seues característiques, ni els criteris i els valors considerats per aquesta entitat de les Nacions Unides per a la inclusió en la Llista Mundial de Patrimoni Cultural. Aquest article pretén aportar informació entorn dels aspectes més desconeguts del procés de la seua nominació i sobre els conceptes bàsics assolits per la UNESCO relacionats amb el paisatge del palmerar. Al mateix temps, desenvolupem breument la lògica de la fundació d'aquest indret agrari a les nostres terres i hi afegim algunes observacions personals dels autors sobre la realitat actual d'aquest element patrimonial de profunda significació.

1. LA UNESCO I LA PROTECCIÓ DEL PATRIMONI MUNDIAL

El palmerar d'Elx està reconegut per la UNESCO com a part integrant del Patrimoni Mundial (o de la Humanitat) des de la fi de l'any 2000. La UNESCO és l'Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura. És l'ens amb responsabilitat i capacitat de decisió sobre els temes relacionats amb el Patrimoni de la Humanitat. Sobre aquesta institució recau la responsabilitat d'elaborar i actualitzar la Llista del Patrimoni Mundial (natural i cultural) i, més concretament, sobre el Comitè designat a este efecte. Així mateix, s'ocupa de supervisar l'estat de conservació dels béns que conformen aquest patrimoni a través d'organismes encarregats. En el camp normatiu, la UNESCO ha establert tractats multilaterals, assumits pels països membres, per reforçar la protecció del llegat cultural físic. Les repercussions jurídiques exactes de les expressions «patrimoni cultural comú» o «patrimoni

cultural mundial» encara no estan massa clares, tot i que són emprades en instruments legals.

Per al cas d'Elx, és especialment interessant el Conveni (o Convenció) sobre la Protecció del Patrimoni Mundial Cultural i Natural de 1972. Aquest instrument jurídic, juntament amb altres de complementaris, constitueix un codi de protecció acceptat pels estats membres de la UNESCO, el qual estan obligats a complir. A semblança dels tractats sobre els drets humans, defineixen normes de gestió d'aplicació universal. Les recomanacions relatives a la protecció del patrimoni cultural han estat adoptades per la Conferència General de Nacions Unides. El 1999 es van establir criteris actualitzats per a l'aplicació dels preceptes de la Convenció de 1972. Es va crear un mecanisme per avaluar el manteniment dels llocs d'interès i controlar-ne la reacció davant de nous perills. En tot cas, el fet clar és que Espanya accepta els termes d'aquests convenis i s'obliga a complir-los. En l'aspecte que ací ens interessa, això comporta l'obligació d'adoptar criteris i polítiques actives en la conservació dels béns inclosos en la Llista del Patrimoni Mundial, d'acord amb el que estableix el Conveni de 1972, aplicable al paisatge del palmerar d'Elx.

2. TIPOLOGIA DELS BÉNS PROTEGIBLES: ELS PAISATGES CULTURALS

A efectes d'organització i classificació, la UNESCO ha establert unes tipologies patrimonials, de les quals comentem particularment les que tenen un interès màxim per al palmerar elxà. S'estableix una distinció entre béns que constitueixen *patrimoni natural*, béns *patrimoni cultural*, o *béns mixtos*, que participen d'ambdós qualificacions. Aquesta classificació no és sempre ben assumida, ja que en la majoria de les comunitats tradicionals no s'observa la distinció entre el costat cultural i el costat natural. La inscripció com a béns naturals en la llista de llocs sagrats per a cultures tradicionals locals ha constituït, en alguns casos, una ofensa per a aquestes cultures. Aquestes idees han estat adoptades pel Comitè, de manera que el mateix concepte de «lloc mixt» ha evolucionat cap al més refinat de «paisatge cultural».

La UNESCO també estableix una distinció entre *monuments*, *conjunts* i *llocs*, i defineix aquests últims com: «obres de l'home o obres conjuntes de l'home i la naturalesa, com també les zones incloses en els llocs arqueològics, que tinguen un valor universal excepcional des del punt de vista històric, estètic, etnològic o antropològic».

Els *paisatges culturals* representen les «obres conjuntes de l'home i la naturalesa». Il·lustren l'evolució de la societat i dels assentaments humans al llarg dels anys, sota la influència de les limitacions i els avantatges que presenta l'entorn natural, com també de les forces socials, econòmiques

i culturals successives. L'extensió d'un paisatge cultural està delimitada per la seua funcionalitat i intel·ligibilitat. La zona elegida ha de ser prou substancial com per a representar la totalitat del paisatge cultural que il·lustra. El terme «paisatge cultural» comprén una gran varietat de manifestacions de la interacció entre l'home i el seu entorn natural. Els paisatges culturals reflecteixen sovint tècniques concretes d'utilització sostenible de les terres. L'existència duradora de formes tradicionals d'utilització de les terres manté la diversitat biològica.

Els paisatges culturals es divideixen en *tres categories* principals:

- Paisatge clarament definit, concebut i creat intencionalment per l'home.
- Paisatge essencialment evolutiu. Ha aconseguit la seua forma actual per associació i com a resposta històrica al seu entorn natural. Se subdivideixen en dues categories:
  - Paisatge relíquia (o fòssil). El procés evolutiu s'ha detingut en algun moment del passat.
  - Paisatge viu, conserva una funció social activa vinculada al mode de vida tradicional.
  - Paisatge cultural associatiu. Suscita evocació de records religiosos, artístics o culturals de l'element natural.

3. CRITERIS DE VALOR CULTURAL UNIVERSAL

La UNESCO estableix criteris per a la inscripció d'un bé cultural en la Llista del Patrimoni Mundial. Un monument, un conjunt o un lloc proposat per a ser inclòs en la Llista del Patrimoni Mundial tindrà un valor universal excepcional quan el Comitè considere que aquest bé aconsegueix, com a mínim, un dels sis criteris que esmentem a continuació (A), a més del criteri d'autenticitat (B).

Criteris (A)

- I. Representar una obra mestra del geni creador humà.
- II. Testimoniar un canvi d'influències considerable durant un període determinat o en una àrea cultural determinada, sobre el desenvolupament de l'arquitectura o de la tecnologia de les arts monumentals, la planificació de les ciutats o la creació de paisatges.
- III. Aportar un testimoni únic o excepcional sobre una tradició cultural o una civilització viva o desapareguda.
- IV. Oferir un exemple eminent d'un tipus de construcció o d'un conjunt arquitectònic o tecnològic o de paisatge que il·lustre algun període significatiu de la història humana.
- V. Constituir un exemple eminent d'assentament humà o d'ocupació del territori tradicional, representatiu d'una o més cultures, parti-

cularment quan és vulnerable per l'efecte de mutacions irreversibles.

- vi. Estar directament o materialment associat a esdeveniments o tradicions vives, idees, creences o obres artístiques i literàries amb una significació universal excepcional.

criteris d'autenticitat (B)

- i. Respondre al criteri d'autenticitat quant a la concepció, els materials, l'execució o l'entorn i, en el cas d'un paisatge cultural, pel que fa al caràcter o els components distintius
- ii. Gaudir d'una protecció jurídica i/o contractual i/o d'una protecció tradicional adequades i de mecanismes de gestió, a fi de garantir la conservació dels béns o els paisatges culturals inscrits (mecanismes de control de la planificació) Es demanen garanties d'una aplicació eficaç (disposicions administratives).

4. LA RACIONALITAT DE L'OASI

Joan Fuster (1962)¹

El Camp d'Elx (dice un geógrafo) no es una huerta, sino un oasis. En medio de la aridez general del Sur valenciano, Elche y sus terrenos son una gentil, amplia pausa de verdor, y las palmeras, con su alusión oriental, hacen definitivamente justa la palabra [...].

Fa ja molts anys que el més gran i quasi únic oasi europeu, el palmerar d'Elx, va entrar en una greu crisi de productivitat. Aquest procés té lloc actualment en altres enclavaments en què el cultiu de la palmera és la base d'agrosistemes complexos, adaptats a les condicions socioambientals imperants en molts enclavaments àrids, dins d'un marc d'economia agrària no industrialitzada. El saber fer tradicional ha evolucionat per a perfeccionar-se al llarg de generacions, que han sabut aprofitar al màxim les possibilitats productives d'aquests difícils entorns sense sobrepassar les seues capacitats, sobreexplotar els seus recursos o destruir-los de forma manifesta o encoberta. Els oasis constitueixen excel·lents exemples d'ús sostenible de la terra i, com tota activitat humana, té lloc en un ambient determinat i sobre un suport físic (territori) de sostenibilitat sense més adjectius.

Habitualment, els oasis se situen en un entorn àrid, si no desèrtic, i tenen com a base vital una aportació d'aigua, en general escassa i sovint bastant salina. La temperatura ambiental és elevada, amb mitjanes anuals no molt allunyades dels 20°C. La palmera datilera (*Phoenix dactylifera*) és una espècie vegetal perfectament adaptada a aquestes condicions, llargament utilitzada –fins i tot venerada– per diferents cultures, el rendiment de la qual com a planta agrària és molt valorat en la producció primera d'aliments i materials. La imatge d'un oasi evoca,

¹ FUSTER, J. *El País Valenciano*. Editorial Destino. Barcelona, 1962.

d'una manera automàtica, la del seu element constituent majoritari: la palmera. (Fig.1)

Fig. 1. Imatge del palmerar d'Elx. Partida d'Atzavares (12-2003).

Un oasi és un conjunt d'elements organitzats artificialment amb la finalitat d'utilitzar i gaudir un territori, com també de millorar les condicions prèvies existents en l'enclavament, en general difícils quan no hostils, i tot per a la població humana. La generació d'un microclima adequat no és una de les virtuts menors d'una organització així. Un oasi pot arribar a adquirir característiques de microcosmos en un territori o en un medi físic dràsticament diferent de l'existent al seu interior. En l'oasi, l'organització i les activitats humanes, com també l'entramat de relacions socials i institucions generades sobre la base productiva, tenen un paper principal.

El fluid vital, la saba, la sang d'aquesta organització és l'aigua de reg (Fig.2), sense la qual i sense el seu sistema de distribució cap a les diferents parcel·les productives, en les quals s'obtenen altres beneficis agraris vitals per a la població, no hi ha l'oasi. El sistema de distribució d'aigües a Elx és del tipus iemenita,² típic d'horts petits basats en unitats de mesura de temps fixat i associats amb la venda d'aigua. L'existència d'una associació de palmeres vinculades a una aportació natural d'aigua no és prou per a parlar d'oasi, ja que en aquest concepte està implícita la població lligada a l'explotació agrícola i els seus hàbits culturals i econòmics. En general, la propietat, o com a mínim l'ús de la terra, està repartida entre els cultivadors, i en el seu conjunt garanteixen el funcionament adequat del sistema. En un altre cas, estariem parlant d'un palmerar més o menys natural.

Podem recordar literalment les paraules d'alguns personatges i estudiosos de prestigi que ens han deixat les seues impressions en èpoques passades, com a il·lustració de les característiques del palmerar elxà.

² GLICK T.F., *Cristianos y musulmanes en la España medieval (711 - 1250)*, Col·l. «Alianza Universidad», Ed. Alianza Editorial, Madrid, 1991, p. 96.

Fig. 2 *Hort de Motxo* (8-2002). Utilització de la xarxa de reg.

Diu Ibn Sacid al-Magribí (1214-1274)³: «Ibn al Jaga va dir: no hi ha en tot al-Andalus fruits millors que els d'Elx. Ibn Sacid va dir [...] Diuen que s'assembla a la ciutat del Profeta...»

La descripció del botànic Cavanilles⁴ és absolutament il·lustrativa:

Fatigase la vista al descubrir por todas partes eriales, aridez, descuido, [...] pero [...] quando se perciben las inmediaciones de Elche [...] cuando en el centro de los olivos se ve aquella multitud de empinadas palmas que ocultan los edificios [...] es tanta la sorpresa, tan dulce la sensación, que el espectador desea llegar a aquel nuevo país ...

Segons tots els tòpics, la sensació descrita és la mateixa que l'oasi produeix al viatger del desert.

5. DOCUMENTACIÓ APORTADA A LA UNESCO RELATIVA AL PALMERAR

La iniciativa per a aconseguir la inclusió en la Llista de Patrimoni Mundial s'articula d'una manera general des de l'Ajuntament, i la documentació presentada per l'Estat espanyol a la UNESCO va ser elaborada en la seua major part per l'Ajuntament d'Elx. Adapta el model general de la UNESCO a l'entorn del palmerar. Es basa essencialment en la seua autenticitat i el seu valor com a oasi relict viú, llegat del període andalusí. Consta dels capítols següents, resumits escaridament:

1. Identificació del bé

País, situació geogràfica, nom, plans de l'àrea proposada per a la inscripció en la Llista de Patrimoni (144,2ha) i zones tampó (224,5 ha).

³ Citat en GARRIDO, David «El legado andalusí», diari *Información*. Diumenge, 28 de desembre, 2003, p. 11.

⁴ CAVANILLES, A. J., *Observaciones sobre el Reino de Valencia*. Vol. II, Madrid, Edició en facsímil, 1795 - 1797, p. 279.

2. Justificació de la inscripció

Significació històrica i cultural, declaració de valor, anàlisi comparativa amb entorns semblants, autenticitat estructural com a *oasi* amb reg en reticle ortogonal, autenticitat funcional. Proposta d'inscripció com a Lloc Cultural o Paisatge Orgànic Cultural Continu, pels criteris II, IV i V.

3. Descripció del bé

Desenvolupa àmpliament la identificació del palmerar amb la racionalitat productiva d'un oasi a través del seu sistema de reg tradicional, i comenta la toponímia àrab i l'arqueologia del paisatge.

En el següent apartat es revisa la història del palmerar, i s'esmenta especialment l'origen musulmà de la seua estructura actual a l'Al-Andalus medieval i la seua defensa pels elxans en el segle XX. Continua aquest capítol amb una cronologia d'esdeveniments.

Segueix un comentari sobre el seu estat de conservació, que és qualificat de bo i amb unes perspectives encara millors. Es basa aquesta predicció en l'existència de quatre puntals: la Llei de 1986, el Pla General de 1997, l'Estació Phoenix (centre municipal d'investigació) i el Patronat del Palmerar (òrgan gestor), com també en l'atenció permanent de l'Ajuntament. Finalment es detallen els programes de promoció del palmerar.

4. Gestió

Propietat. Es comenta la política municipal d'adquisició d'horts històrics, en els quals la pressió urbana força l'abandonament de l'activitat agrària.

- Estatus legal. Hi ha dues grans referències: Llei 1/1986 GV, ja citada, i Pla General de 1997.
- Mesures de protecció. Recauen fonamentalment sobre el Patronat. Se'n citen diversos tipus:
  - Punitives, en què destaca la seua vigilància.
  - Preventives, amb menció del seu manteniment.
  - Incentius als propietaris, com ara el xec verd o la possibilitat de construcció en un altre lloc de la ciutat.
- Promoció. Ítem centrat en el treball de l'Estació Phoenix.
- Restauració. Inversió en la rehabilitació d'horts en què es manté el caràcter original.
- Entitats gestores i persones responsables. El Patronat del Palmerar, la seua composició. La Junta Gestora Local. Persona de contacte: l'alcalde d'Elx.
- Plans. D'adquisició pública d'horts i d'aprofitament agrari (Estació Phoenix). Menció específica del Pla Especial del Palmerar, pendent de publicació.

- Finançament i personal. Aportat principalment pel consistori elxà. 240 milions de pessetes per al Patronat el 1999.
- Facilitats per als visitants. Transports, allotjaments, parcs, turisme cultural.

5. Factors que afecten el lloc

- Pressió urbanística. Se suposa controlada pel Pla General de 1997.
- Pressió ambiental. No s'han detectat greus perturbacions ambientals. Hi ha disponibilitat d'aigua per al reg.
- Desastres naturals. Riuedes, plagues, foc. Se suposen controlables.
- Turisme, nombre d'habitants: no creen problemes importants. El turisme es percep com un possible factor de conservació, de desenvolupament i de millora del bé.

6. Control i seguiment

- Indicadors per a determinar l'estat de conservació: nombre de palmeres empadronades. L'última referència és el cens de 1998.
- Disposicions administratives i resultat d'informes anteriors. La instància competent és el Patronat del Palmerar, que actua d'acord amb la Llei de 1986 i el Pla General d'Elx, de 1977.

7. Documentació

6. DECLARACIÓ DE «PATRIMONI DE LA HUMANITAT»

Els organismes competents de la UNESCO van decidir incloure el palmerar en la Llista Mundial com a *element patrimonial cultural* al segon intent, en la XXIV reunió del Comité del Patrimoni Mundial celebrada a Cairns (Austràlia) entre el 27 de novembre i el 2 de desembre del 2000. Després de la revisió de la nova documentació aportada i d'afegir-hi criteris aportats per MARTÍNEZ L.P.⁵, la UNESCO va considerar que el palmerar compleix els *requisits* (ii) i (v) dels sis possibles, a més del d'autenticitat, en els termes següents:

- Criteri (ii). Els palmerars d'Elx constitueixen un exemple destacat de transferència d'un paisatge típic d'una cultura i d'un continent a un altre; en aquest cas, d'Àfrica del Nord a Europa.
- Criteri (v). El palmerar és un traç característic del paisatge d'Àfrica del Nord, importat a Europa sota l'ocupació àrab d'una gran part de la Península Ibèrica, i que ha sobreviscut fins avui dia. L'antic sistema de regadiu, que continua en funcionament, té un interès particular.

Després d'aquest reconeixement, el palmerar d'Elx va obtenir de la UNESCO la nominació com a Patrimoni de la Humanitat a la zona de la seua fundació històrica original, proposada en la documentació res-

⁵ MARTÍNEZ, Luis Pablo, *El Palmerar de Elche: Un paisaje español de regadío heredado del Al-Andalus*, Generalitat Valenciana, Direcció General de Patrimoni Artístic, 1999, 20 p.

senyada. Va ser inclòs en la Llista Mundial del Patrimoni Cultural amb la catalogació de lloc o, equivalentment, de paisatge Cultural i amb el número d'ordre 930. El nom inicial de la candidatura era: «El Palmerar d'Elx: un paisatge cultural heretat de l'Al-Andalus», que es va veure reduït pel Comitè al més simple de «Palmerar d'Elx». Potser haguera estat més apropiat el d'«Oasi relict de d'Elx».

7. COMPROMISOS DE CONSERVACIÓ

Són els arreplegats en els instruments normatius citats, i remetem el lector als documents originals (www.unesco.org). En essència pretenen aprofundir en el coneixement i respecte dels valors d'un bé, difondre'ls entre la població i donar-los una funció social, dins d'uns paràmetres racionals de conservació.

La UNESCO desenvolupa d'ofici una supervisió *a posteriori* de l'estat del bé, que consisteix a presentar al Comitè del Centre del Patrimoni Mundial informes específics i estudis de repercussions, sempre que es produïren determinades circumstàncies que pogueren tenir conseqüències en l'estat de conservació del bé. El Comitè pot incloure un bé en la Llista de Patrimoni Mundial en Perill si considera que la seua situació correspon, almenys, a un dels *critèris de risc* que exposem a continuació. Des d'aquesta llista, pot passar a ser exclòs de la Llista de Patrimoni Mundial si no s'acompleixen les mesures correctores establertes. Fem un extracte d'alguns dels criteris aplicats per la UNESCO:

i) Amenaça de perill

Pot produir-se quan s'observe alguna de les situacions següents, aplicables al palmerar:

- Modificació de la condició jurídica del bé, que en pugua disminuir el grau de protecció.
- Mancança d'una política de conservació del bé.
- Perills derivats de projectes d'ordenació territorial.
- Perills causats per plans urbanístics.

ii) Situació de perill comprovat

Es produeix quan s'esdevé, com a mínim, alguna de les situacions següents:

- Alteració greu de les estructures i/o l'ornamentació.
- Alteració greu de la coherència arquitectònica i urbanística.
- Alteració greu de l'espai urbà o rural.
- Pèrdua significativa de l'autenticitat històrica.
- Greu adulteració del significat cultural.

El Comit  pot decidir l'exclusió de béns de la Llista del Patrimoni Mundial en els casos següents:

- Quan s'haja deteriorat fins a l'extrem de perdre les característiques que havien determinat la seua inscripció.
- Quan no s'hagueren pres dins el termini de temps proposat, les mesures, correctives necessàries.

8. EL VALOR DEL PALMERAR

La realitat, uns anys després de la inclusió en la Llista, presenta una problem tica complexa, tant pel que fa a la gestió del patrimoni com a l'efectivitat de les línies d'actuació proposades i desenvolupades. L'argumentació continguda en la documentació aportada per l'Ajuntament tenia un to optimista i positiu, adequat per a la presentació internacional, però que, des del punt de vista del coneixedor de l' rea descrita, conté afirmacions que se situen m s en el camp d'allò que seria desitjable que en el de la realitat. Fig. 3 i 4.

Fins a hores d'ara (principis de 2004) no s'han desenvolupat suficientment alguns dels articles de la Recomanació de la UNESCO. De tant en tant, es produeixen propostes amb relació a l'ús dels horts, la ubicació d'una  rea tem tica, l'organització de la circulació urbana, o actuacions ací i all ... Els criteris orientadors han de generar accions i línies de protecció coherents, acceptades, amb objectius clars, i reflectides en tots els àmbits de la planificació i execució d'accions urbanístiques.

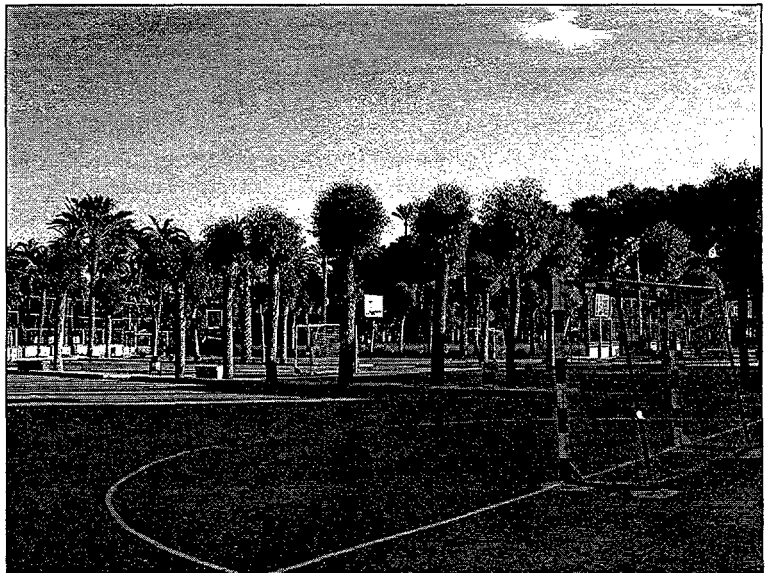

Fig. 3. Hort que no té portes (11-2003) Greu adulteració del significat cultural per la transformació de l'hort en una pista esportiva on ni tan sols hi ha palmeres.

Fig. 4. *Hort del murciano o de la Mesquita* (11-2003).
Actualment seu de la Creu Roja, un hort sense autenticitat històrica.

La validesa del criteri mitjançant el qual els horts han de passar a propietat municipal, des de la perspectiva de millorar-ne la conservació, es constata en algunes actuacions (Fig. 5), però ha de

Fig. 5. *Hort del Clero* (11-2003). Rehabilitació de l'estructura original.

Fig. 6. *Hort de Malla* (11-2003). Sense ús agrícola.
Actualment amenaçat per la modificació en l'ús del bé.

ser revisada tenint en compte el que succeeix en altres casos. La falta d'ús agrícola (Fig. 6) o la transformació en parcs (Fig. 7) i, de vegades, l'abandonament previ dels seus propietaris, a la vista de la possibilitat d'utilització com a element de canvi per sòl urbanitzable, ha provocat pèrdues d'exemplars o pèrdua de la funcionalitat agrària, amb la consegüent pèrdua d'autenticitat. El tema ha de ser objecte d'una discussió més detallada, a fi d'aclarir els horitzons i objectius raonables, possibles i beneficiosos per a la col·lectivitat, sempre dins els requisits de la UNESCO per al Patrimoni Mundial.

L'estat de conservació no és tan bo com s'afirma en alguns documents. En molts punts del palmerar històric, les estructures, com ara murs, cases, caminals, etc. estan deteriorades o han desaparegut (Fig.8). La xarxa de reg sobre la qual es configura el conjunt d'horts necessita un condicionament i una revitalització. El reg tradicional amb aigua salina perd terreny, i alguns propietaris prefereixen utilitzar aigua procedent del transvasament Tajo-Segura, quan no directament de la mateixa xarxa d'aigua potable (Fig. 9). Com que la producció agrícola ha desaparegut pràcticament en tot l'àmbit del palmerar històric, l'aigua del transvasament s'usa sobretot per a jardineria. Fins i tot, en el cas dels parcs públics, l'Ajuntament utilitza aigua potable de la xarxa per al reg amb mànega. Hi ha problemes fitosanitaris, i en molts horts les taxes de renovació són baixes.

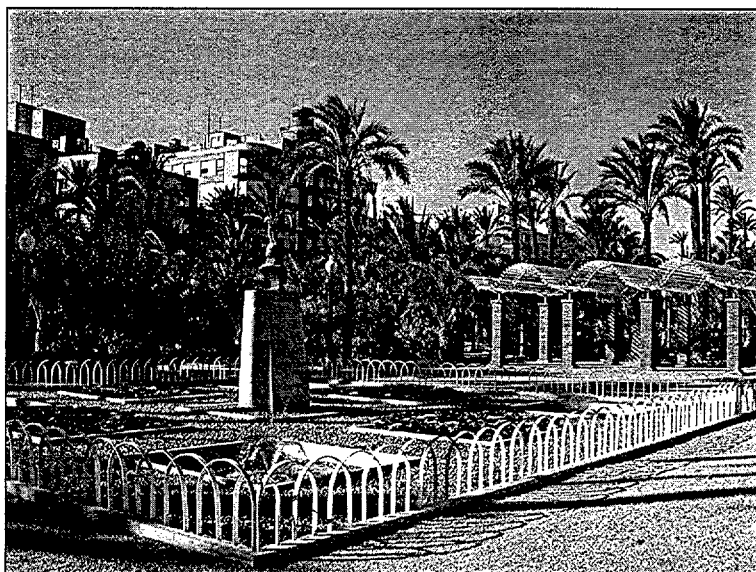

Fig. 7 Horts dels Ullets i del Carme (11-2003), transformats en el parc Jaume I amb posterioritat a la nominació de Patrimoni de la Humanitat.
Alteració de les estructures i la funcionalitat històrica.

Des del punt de vista de la normativa aplicable i de la gestió de l'enclavament, cal actualitzar els criteris a la vista dels tractats internacionals que constitueixen el marc bàsic acceptat per la UNESCO, com també aclarir i coordinar les funcions. La capacitat real d'acció del

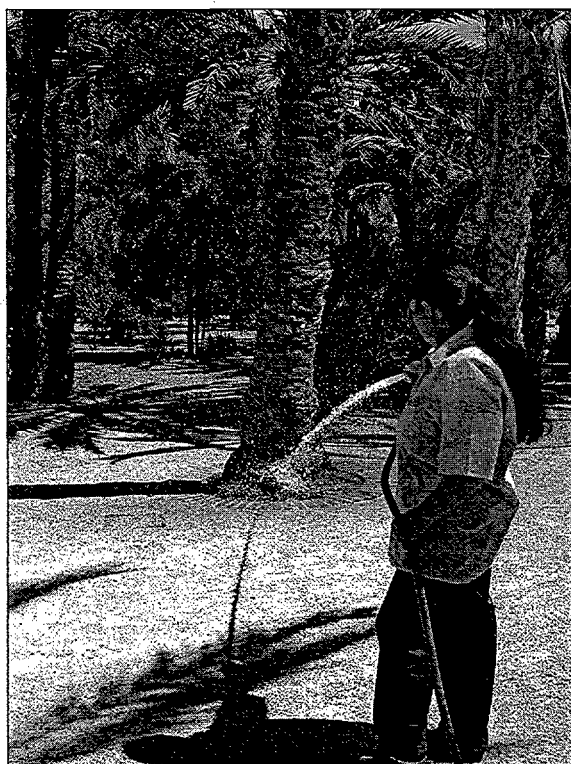

Fig. 8. Hort de Monjo. (5-2003) Reg actual en parcs.

Patronat del Palmerar és limitada i, de vegades, criticada des de diferents àmbits⁶. En la pràctica la gestió està fragmentada entre diverses instàncies, no sempre ben connectades entre si. La validesa i l'actualitat de la Llei de tutela del palmerar és objecte de discussió en diferents fronts. Des de l'Administració es treballa sobre la possibilitat d'aplicar al lloc legislació ambiental complementària, sense excloure alguna altra figura de protecció. És urgent la publicació del Pla Especial del Palmerar, que prové de la normativa urbanística de 1997, i el termini previst de publicació s'ha excedit àmpliament. La seua absència provoca una sensació d'inseguretat en la direcció que cal prendre a curt termini, i la gestió pateix, en molts punts, de la manca d'uns objectius i criteris orientadors, clars i detallats.

En l'àmbit científic, no s'han desenvolupat prou els criteris *indicadors* de l'estat del lloc, ja que fins a la data tan sols es parla del nombre de palmeres com a referència. No es proposa cap indicador estructural, ni d'edat, ni d'usos, ni d'estat del reg, que és citat expressament per la

⁶ MEDINA CORRECHER E., *El Palmerar de Elche. Tutela jurídica y perspectiva urbanística como zona verde y espacio protegido en el planeamiento municipal*, Institut de Cultura «Juan Gil Albert», Excm. Diputació Provincial d'Alacant, 1998.

Fig. 9. *Hort de Felip*. (11-2003) Alteració de les estructures causada per la destrucció de la casa tradicional que hi havia.

UNESCO com a element fonamental, ni cap altre descriptor qualitatiu o quantitatiu.

En definitiva, segons el nostre criteri, queda molt de treball per fer, i no cal perdre massa temps. Estem d'acord amb l'antic director general de la UNESCO, Federico Mayor Zaragoza, quan afirma que: «Hem d'estar vigilants, mirar avant, anticipar el futur i prendre les mesures preventives necessàries. Avui aquestes mesures han deixat de ser opcionals. Constitueixen un imperatiu ètic».

BIBLIOGRAFIA

- CAVANILLES, A. J., *Observaciones sobre el Reino de Valencia*. Vol. II, Madrid, Edició en facsimil, 1795 – 1797, p. 279.
- GARRIDO, David «El legado andalusí», diari *Información*. Diumenge, 28 de desembre, 2003, p. 11.
- FUSTER, J. *El País Valenciano*. Editorial Destino. Barcelona, 1962.
- GLICK T.F., *Cristianos y musulmanes en la España medieval (711 - 1250)*, Col: Alianza Universidad, Ed. Alianza Editorial, Madrid, 1991, p. 96.
- MARTÍNEZ, Luis Pablo, *El Palmeral de Elche: Un paisaje español de regadío heredado del Al-Andalus*, Generalitat Valenciana, Direcció General de Patrimoni Artístic, 1999, 20 p.
- MEDINA CORRECHER, E., *El Palmeral de Elche. Tutela jurídica y perspectiva urbanística como zona verde y espacio protegido en el planeamiento mu-*

Carlos ORTIZ, Lina GRÀCIA

---

nicipal, Institut de Cultura «Juan Gil Albert», Excma. Diputació Provincial d'Alacant, 1998.

AGRAÏMENTS

Antoni Barceló i Susi Orts per l'ajut en la traducció.

Vicent Santamaria, tècnic de l'OMPLI del Ajuntament de Cocentaina.

